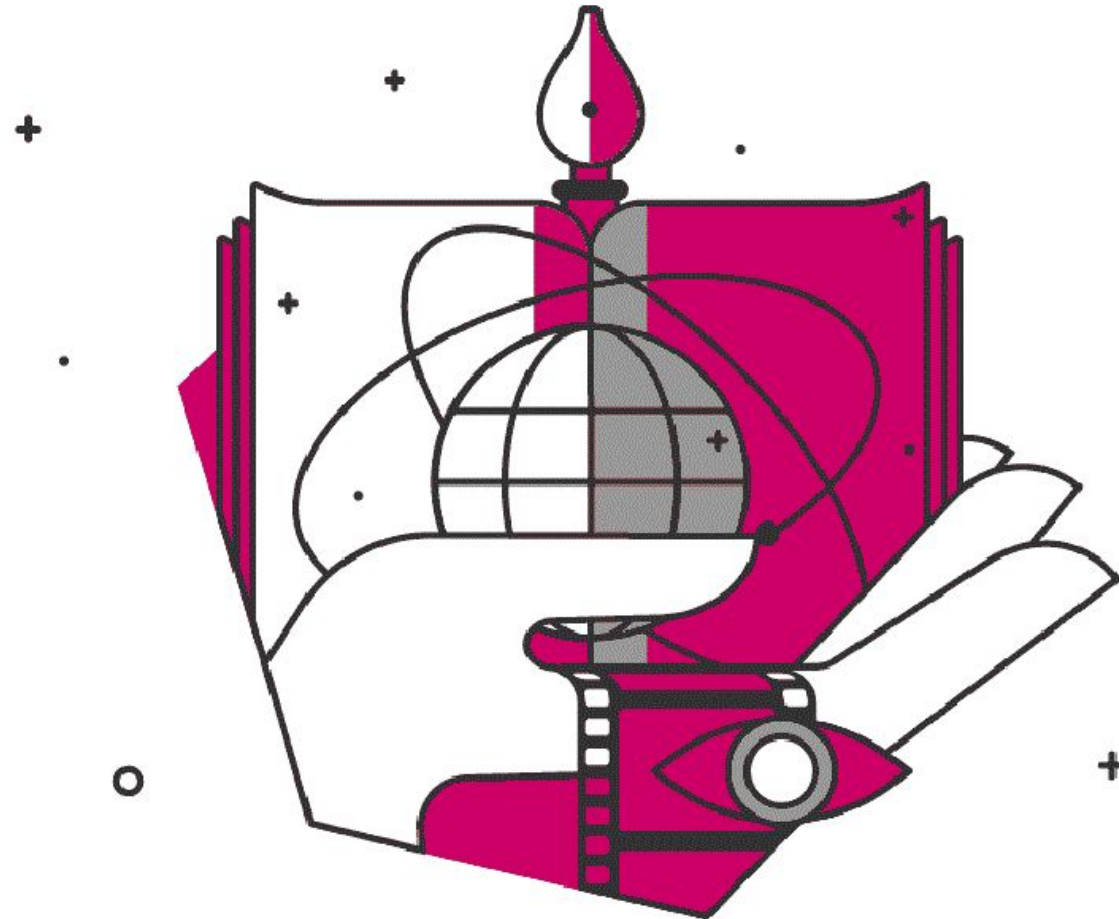

НАДДНІПРЯНЬКА УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

ПЕРІОД КОНТРРЕФОРМ

- Хвиля **контрреформ**, що прокотилася імперією у **1880 – 1890-х** роках, значно ускладнила ситуацію. Консервативний **Олександр III** намагався відновити владу держави над громадянським суспільством, що формувалося.
- Суть контрреформ: **консервація, згортання, а подекуди і ліквідація** тих позитивних зрушень та змін, які були досягнуті буржуазними реформами 60 - 70-х років.

ПЕРІОД КОНТРРЕФОРМ

- **Зокрема:**

1884 р. запроваджено **новий університетський устав**, який ліквідував автономію університетів;

1887 р. вийшов **циркуляр про «кухарчиних дітей»**, що забороняв приймати до гімназій дітей, вихідців з нижчих верств населення;

1889 р. видано «**Положення про земських начальників**», що надавало широкі повноваження земським начальникам, які призначалися із дворян і виконували адміністративні та поліцейські функції на місцях;

1890 р. побачило світ «**Положення про губернські та повітові земські установи**», яке обмежувало фінансування земств, посилювало контроль за ними з боку держави, скорочувало представництво в цих установах селян.

ПЕРІОД КОНТРРЕФОРМ

- Цілком закономірно, що суспільна думка цього періоду не тільки висувала численні моделі майбутнього суспільного розвитку, а й пропонувала різні шляхи досягнення поставленої мети.
- **Найвпливовішими політичними силами в Україні в другій половині XIX ст. були загальноросійські політичні течії народників, соціал-демократів, лібералів та український національний рух.**

СУСПІЛЬНІ ТЕЧІЇ ТА РУХИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

- «**ХЛОПОМАНСТВО**». Після поразки повстання 1830–1831 рр. у Польщі, поляки знову почали збирати сили до нового масового виступу. Як і раніше, вони сподівалися на активну участь у повстанні всього населення Правобережжя.
- Однак частина української полонізованої молоді не підтримувала цієї ідеї, і почала зближатися з українською інтелігенцією.
- Як і їхні українські товариши, вони почали вивчати історію українського народу, його фольклор і мову.

«ХЛОПОМАНСТВО»

- Активно розвивати в Наддніпрянській Україні національну свідомість мас взялися студенти Київського університету.
- **Наприкінці 50-х років** вони створили таємний гурток «**хлопоманів**», або, як вони себе самі називали, «**українофілів**». Цей **рух очолив студент Київського університету Володимир АНТОНОВИЧ (ідеолог «хлопоманства»)**.
- Хлопомани заперечували польські твердження, що, мовляв, Правобережжя – це частина Польщі, що український народ – лише відгалуження народу польського, а його мова – діалект польської мови. Поляки називали цю групу «хлопоманами» (хлоп – зневажлива польська назва простої людини) й звинувачували її в зраді польських інтересів.

«ХЛОПОМАНСТВО»

- У відповідь **Антонович** опублікував на сторінках журналу «**Основа**» статтю «**Моя сповідь**», в якій закликав шляхтичів – поляків, які живуть в Україні повернутися до українського народу, якого колись зреклись їхні предки.
- Щоб продемонструвати свою єдність із народом, «хлопомани» розмовляли виключно українською мовою, носили національний одяг, дотримувалися народних звичаїв і обрядів

«ХЛОПОМАНСТВО»

- Хлопомани вважали, що саме поширення освіти і культури взагалі, а не революційний рух — єдиний шлях до економічного, політичного й духовного визволення народу.

ГРОМАДІВСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ У 60-90-х рр.

- Важливою організаційною формою українського національно-визвольного руху у 60-90-х роках XIX ст. були напівлегальні непартійні організації культурницького й суспільно-політичного спрямування молодії національно свідомої української інтелігенції, які одержали назву ГРОМАД.
- Перша така громада виникла у 1859 р. у Петербурзі. Її створили українці, які мешкали у столиці імперії. Помітно пожвавилось життя української громади Петербурга після приїзду до нього колишніх членів Кирило-Мефодіївського товариства: В. Білозерського, М. Костомарова, Т. Шевченка.

«ОСНОВА»

- Скориставшись послабленням цензури, вони почали видавати **перший український журнал «ОСНОВА» (1861–1862)** українською та російською мовами.
- У журналі друкувались цікаві праці з історії та культури України, твори Т. Г. Шевченка, Марка Вовчка, інших представників революційно-демократичного руху України.

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

•Добра хочю братья и Русскій Земли. •
Владиміръ Мономахъ.

1861

Я Н В А Р Ь

ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША.

ГРОМАДІВСЬКИЙ РУХ

- Центром громадівського руху безпосередньо в Україні став Київ. Навесні 1860 р. студенти і викладачі Київського університету, місцева інтелігенція створили **УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ**.
- Очолив її ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ. Услід за київською громади були створені в Чернігові, Катеринославі, Одесі, Харкові та інших містах.

Марко Вовчок

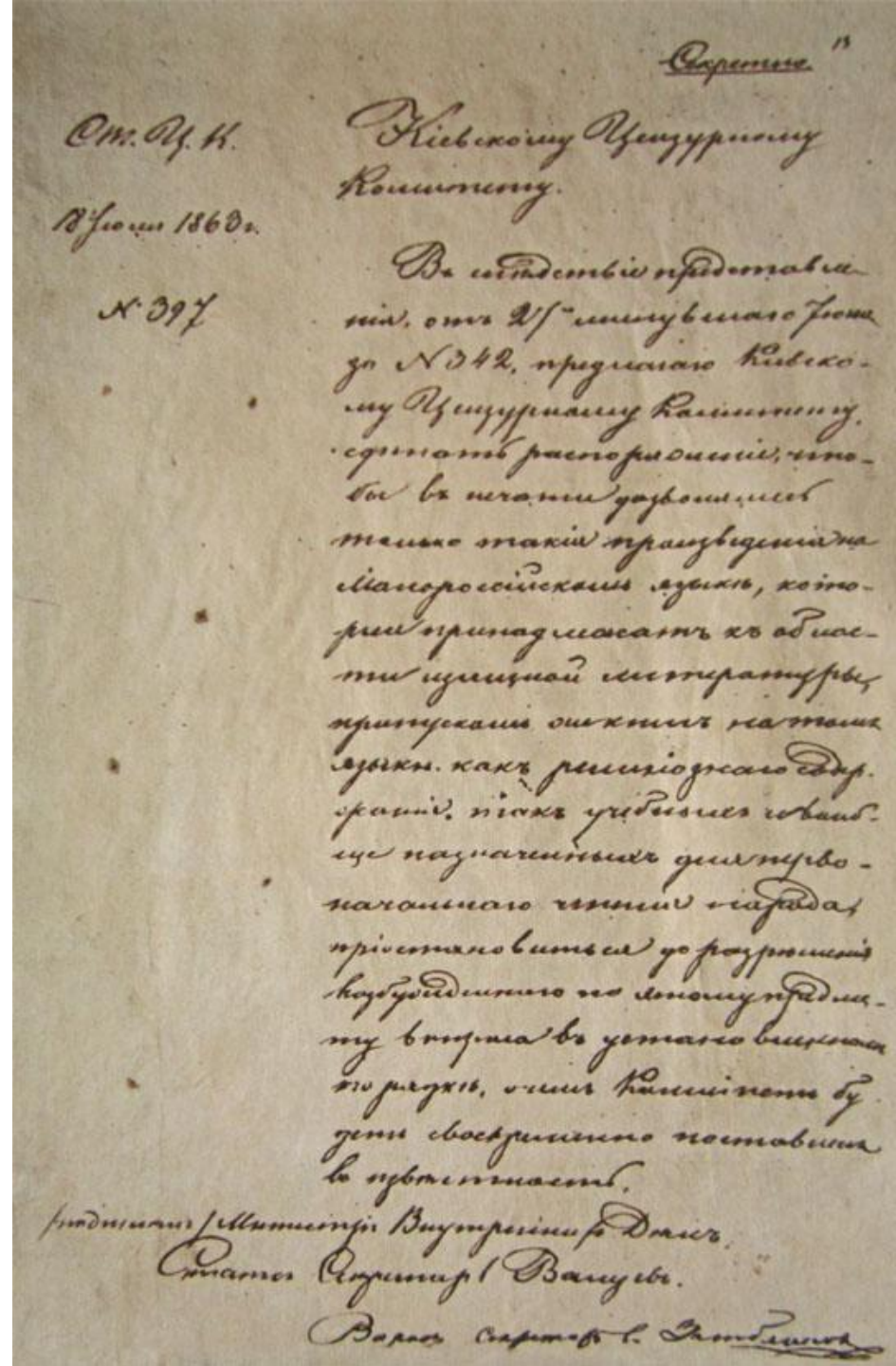
(1833—1907)

ГРОМАДІВСЬКИЙ РУХ

- Практична діяльність громад зводилася переважно до проведення культурно-просвітницьких заходів.
- Одним із головних напрямів їхньої діяльності була організація НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ для дорослого населення (перша в Російській імперії недільна школа була організована у 1859 р. у Києві).
- Громадівці також відкривали щоденні школи, працювали в них вчителями, організовували публічні лекції, та бібліотеки, поширювали серед населення твори Т. Шевченка, М. Вовчка та інших письменників.

- Активна культурно-просвітницька діяльність громад викликали серйозну тривогу серед місцевих керівників і урядових кіл. Урядові кола, рупором яких був міністр внутрішніх справ Петро Валуєв, особливо турбувало поширення громадівцями популярних книжок українською мовою серед селян.
- 20 червня 1863 р. таємним циркуляром Валуєв проголосив, що окремої «малоросійської мови не було, немає й бути не може». ВАЛУЄВСЬКИМ циркуляром призупинялося друкування українською мовою шкільних і релігійних видань, наукової літератури, підручників. Дозволялося писати «українською говіркою» тільки художні твори.

ГРОМАДІВСЬКИЙ РУХ

- Царські заборони призупинили національно-визвольний рух майже на десятиріччя. На початку 70-х років контроль за життям українського суспільства дещо послабився. За цих умов українська інтелігенція знову почала поступово відновлювати громади.
- Громадівський рух у 70–90-х роках піднімається на новий щабель: його учасники переходять від культурно-просвітницької роботи до політичної діяльності, метою якої повинно було стати відновлення української державності.

КИЇВСЬКА ГРОМАДА

- **Найбільшою і найвпливовішою** наприкінці 60-х – на початку 70-х років була **КИЇВСЬКА ГРОМАДА** («**Стара громада**»). У її складі були відомі професори й доценти університету, викладачі київських гімназій. Члени громади зуміли згуртувати кращі наукові сили.
- У **1873** р. вони спочатку утворили історичне товариство Нестора Літописця, а невдовзі започаткували Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Цей відділ насправді був цілком самостійним товариством, яке ставило за мету вивчення історії, географії рідного краю

«КИЇВСКИЙ ТЕЛЕГРАФ»

- Членами Товариства були: історики В. Антонович і М. Драгоманов, економіст М. Зібер та багато інших. Вони зібрали й підготували до видання численні матеріали з етнографії, археології, статистики, історії, географії, природознавства, економіки, що мали велику наукову вартість.

- Першим головою Товариства став громадський діяч з Лівобережжя Григорій Галаган, а діловим керівником – знаний етнограф Павло Чубинський.

- Друкованим органом Київської громади у 1873–1875 рр. стала газета «**КИЇВСЬКИЙ ТЕЛЕГРАФ**». Газета друкувала статті на досить гострі соціально-економічні й політичні

«ЕМСЬКИЙ УКАЗ» 1876 р.

- Діяльність громад знову викликала занепокоєння царської влади. Олександр II у 1875 р. створив спеціальну комісію «для вироблення засобів боротьби з українофільською діяльністю». І на підставі пропозицій комісії цар, який тоді відпочивав у німецькому місті Емс, підписав закон про повну заборону української мови.
- Закон отримав назву «**ЕМСЬКИЙ УКАЗ**» 1876 р. Указом заборонялося **писати, співати і давати спектаклі українською мовою, друкувати підручники, перекладати українською мовою твори авторів російської і світової літератури.** Указ забороняв також ввозити в межі імперії без спеціального дозволу будь-які книги, видані за кордоном українською мовою. Заборонялося використання української мови в початкових школах, судах, державних установах. Зі шкільних бібліотек вилучалися книги українською мовою, учителів-українофілів заміняли на росіян.

«ЕМСЬКИЙ УКАЗ» 1876 р.

- Було закрито Південно-Західний відділ Російського географічного товариства, заборонено видавати «Київський телеграф» і звільнено ряд професорів Київського університету.
- Додатковим розпорядженням до Емського указу було звільнено з посади П. Чубинського.

Репресії проти діячів громад

- Почалися репресії проти діячів громад.
- В умовах реакції 80-х років громади розпалися на окремі гуртки, які займалися виключно культурницькою діяльністю: виданням історико-етнографічного журналу «Киевская старина» (1882 – 1906), створенням гуртків-просвіт, самоосвітою, культурницькою роботою серед селянства.

М. ДРАГОМАНОВ

- Уникаючи переслідувань з боку російського уряду, ряд членів громад змушені були емігрувати.
- Зокрема, **М. ДРАГОМАНОВ**, від'їхавши до **Швейцарії**, в **Женеві** створив **громадівський гурток** та почав видавати український політичний журнал «**Громада**». Як політичний діяч, Драгоманов проповідував перебудову Росії на принципах **федерації**, оскільки в тогочасній Україні не бачив сил, на які можна було б опиратися в боротьбі за власну державність. Разом с тим він захоплювався соціалістичними ідеями, справедливого суспільного устрою держави (ідеї «**громадівського соціалізму**»).
- Драгоманов критикував і громадівців, закликаючи їх перейти від просвітництва й етнографізму до політичної боротьби за автономію України в рамках федеративної Російської держави.

«БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ»

- Від 90-х років XIX ст. починається політизація національного руху, радикалізація громадівської молоді. Її вже не задовольняла суто культурницька діяльність громадівців старшого покоління. Серед молодого покоління інтелігенції посилювалося прагнення вивести українство на шлях національної боротьби, надати їй політичного звучання.
- Першою такою українською політичною організацією стало «**БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ**» організоване у 1891 р. харківськими та київськими студентами **І. Липою, М. Байздренко, М. Базькевичем**. В. Боровиком, а також письменниками **Б. Грінченко, М. Вороним,**

«БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ»

Борис Грінченко
(1863—1910)

- Організаційно братство оформилося під час зустрічі його фундаторів на могилі Шевченка. Найбільший успіх мали «Тарасівці» у Харкові, де з їхньої ініціативи більше 20 чол. об'єдналися в «Молоду гвардію». Товариство підтримувало зв'язки з аналогічними гуртками в Полтаві, Києві, Чернігові, Одесі.
- У своєму програмному документі **«Кредо молодих українців» («Декларація віри молодих українців»)**. братство виступало за **САМОСТІЙНУ суверенну Україну, соборну й неподільну**. Проте, уже в травні 1893 р. братство припинило своє існування в результаті арештів.

«БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ»

- Характерним для тарасівців було негативне ставлення до українофільства (культуриництва), та радикалізм.
- Ідеї «Братства» знайшли своїх прихильників, але широкого поширення не знайшли як через своє різке негативне ставлення до інших течій українського руху і, особливо внаслідок репресій російського царизму. Члени братства проводили, в основному, організаційно-виховну роботу, спрямовану на формування національної свідомості українського населення.

Загальноукраїнську безпартійну організація

- У 1893 році в Києві відбувся організаційний з'їзд братства, який, на думку його організаторів, мав надати організації більш стрункої форми. Але оскільки «Братство тарасівців» не мало конкретної програми дій, а подекуди просто дублювало старе культурництво в своєрідних формах (наприклад, демонстративне носіння національного, одягу), воно стало занепадати.
- **ЗУБО.** Пізніше, у 1897 р. на нелегальному з'їзді всіх громад було утворено **Загальноукраїнську безпартійну організацію (ЗУБО)** на чолі з **В. Антоновичем** та **О. Кониським**. Вона поставила мету згуртувати всіх українських діячів в одному

РОСІЙСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ НАРОДНИКІВ В УКРАЇНІ

- У другій половині XIX ст. провідною силою в загальноросійському революційному русі були **народники**, які вважали, що селянство готове до повалення самодержавства і перебудови життя на соціалістичних засадах. Ідеологію та напрямки діяльності народників визначили три їхніх «стовпи»:
- **М. Бакунін** – творець анархізму,
- **П. Лавров** – ідеолог пропагандистського напрямку
- **П. Ткачов**, який уважав за достатнє здійснити державний переворот шляхом змови із застосуванням терористичних методів.
- У 60-х роках XIX ст. в Росії виникає нелегальна організація «**Земля і воля**», яка від 70-х років переносить свою діяльність і в Україну. Виникають численні гуртки з представників різних станів, тому їх членів часто називали різночинцями.

РОСІЙСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ НАРОДНИКІВ В УКРАЇНІ

- Найвідомішим з гуртків в Україні став київський («Київська комуна»), а також київський та одеський гуртки «чайковців» (за прізвищем одного з керівників петербурзького товариства).
- Широкого розмаху набула з 1873 р. пропагандистська робота, що здійснювалася народниками, в основному, серед селян – «ходіння в народ» під гаслами «Земля і воля народові!» прихильників П. Лаврова.
- Вони йшли в села як учителі, агрономи, лікарі, поширювали серед селян нелегальну літературу, формували нелегальні гуртки.

РОСІЙСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ НАРОДНИКІВ В УКРАЇНІ

- У 1875 р. українських народників об'єднала організація «Південні бунтарі».
- У 1877 р. члени цієї організації на Чигиринщині готували повстання, що отримало назву **«Чигиринська змова»**.
- У давній гетьманській столиці кілька народників **на чолі з Яковом Стефановичем** створили нелегальну організацію **«Таємна дружина»**.

РОСІЙСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ НАРОДНИКІВ В УКРАЇНІ

- Однак поліції стало відомо про цю широко задуману акцію, і у вересні 1877 р. було заарештовано понад тисячу селян.
- «Ходіння в народ» не призвело до загального повстання, поліція досить легко знаходила й арештовувала пропагандистів.
- Провал ходіння в народ призвів до розколу «Землі і волі» на дві незалежні організації – «Чорний переділ».

ТЕСТИ!!!

